

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ 20-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2016

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4
Ե 813

**Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը**

Գլխավոր խմբագիր՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ.Ս. Ղազինյան**

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ.Ա. Գևորգյան**

Խմբագրակազմ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս.Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյան**

**Ե 540 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսա-
կան կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝
Գ.Ս. Ղազինյան.– Եր.: ԵՊՀ, 2016, – 416 էջ:**

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2015թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ սահմանադրությունը ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4

ISBN 978-5-8084-2083-0

© ԵՊՀ հրատ., 2016
© Հեղ. խումբ, 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ..... 6

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՕՉԱՆՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆ 18

TARON SIMONYAN

LEGAL DYNAMICS IN SOCIAL SYSTEMS OUT OF EQUILIBRIUM: THE
PROBLEM OF RANDOM INTERVENTIONS..... 33

ՀԱՅՎ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒՄՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ..... 43

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, ՆԱՐԻՆԵ ԴԱՎԹՅԱՆ

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԱՆՓՈՓՈՒԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋՐՈՒՆՔԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ (ՊԱՏՄԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)..... 53

ԳԵՎՈՐԳ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

ԵԱՏՄ-Ի ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ
ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 68

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՍՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ 89

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 110

ՍԱՄՎԵԼ ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՄԵԹՈՂՆԵՐ 124

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՑԱՆՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 135

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՉՑԱՆ

ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌՈՂԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԵԼԻԿՏԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 148

ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԵՐՔԱՆՆԻՉ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀՍՍԱԿԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԻ
ՕԲՅԵԿՏԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ .. 167

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԲՈՂՈՔԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ
ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 186

ԳԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՊԱՅՄԱՆԻ ԽԱԽՏՈՒՄՈՎ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԼՈՒԾՄԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԽՆԴԻՐ ԾՈՒՐՋ 202

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՍՅԱՆ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՎՃԻՌՆԵՐՈՒՄ 213

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍԱՅԱՆ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 233

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ 245

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 267

ՍԵՐԳԵՅ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 282

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

ՎԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԳՐԱՑԻՈՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՆ
ԱՆԴԱՄԱԿՑԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 295

КНАРИК ВАРДАНЯН

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЩИТЫ
БЕЖЕНЦЕВ И УБЕЖИЩА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РА 309

ԴԱՎԻԹ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ
ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՑԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ 330

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆՈՐ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՈՎ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԲՆՈՒԹՍԱԳԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 338

ՍԵՐԳԵՅ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԵՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ ԽՈՒՉԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼԻՄ 338

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ, ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ
ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ..... 399

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

Հարություն Խաչիկյան
*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի դեկանի տեղակալ,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

ՀՀ-ում իրապես կատարվել է քրեակատարողական համակարգի բարեփոխում. ամբողջությամբ փոփոխվել է պենիտենցիար գործունեության բովանդակությունը՝ դառնալով ավելի ժողովրդավարական և մարդասիրական, նմանվելով արևմտյան չափանիշներին: Բայց առջևում անելիքները բազմաթիվ են՝ առաջին հերթին քրեական պատիժների բովանդակության, պատիժը կրելու պայմանների և դրանք կատարելու, դատապարտյալների նկատմամբ ներգործության միջոցները կիրառելու մասով: Պատիժներ կատարող հիմնարկների ու մարմինների գործունեությունը և ընդհանրապես քրեակատարողական համակարգը ամբողջությամբ պետք է լինի ոչ միայն պետության, այլ նաև քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների արդյունավետ վերահսկողության առարկա: Ժողովրդավարացումը, մասնավորապես, դրսևորվում է նաև սրանով:

ՀՀ գործող քրեակատարողական օրենսգիրքը¹ որոշակի իմաստով համապատասխանում է պատիժների կատարման հիմնախնդիրների վերաբերյալ ժամանակակից սկզբունքներին և քրեակատարողական իրավունքի գիտության տեսական մշակումների պահանջներին, այն արտացոլում է պենիտենցիար գիտության նվաճումները և արտասահմանյան օրենսդրության փորձը:

Բայց, այնուամենայնիվ, այս բնագավառում օրենսդրությունն և քրեակատարողական համակարգն ամբողջությամբ հետագա բարեփոխումների կարիք ունի. անհրաժեշտ է աստիճանական անցում քրեական պատիժները կատարելու և կրելու առավել լիբերալ ու արդյունավետ կառուցակարգերի, ինչպես նաև միջազգային չափա-

---

¹Այսուհետ՝ ՀՀ ՔԿՕ:

նիշներին համապատասխանող պատիժը կրելու սոցիալական, նյութական և տնտեսական պայմանների փուլային կատարելագործում: Քրեակատարողական օրենսդրության կատարելագործումն այս մասով, պետք է առավելագույնս ընդգրկի դատապարտյալի անձի և պատիժը կրելու ընթացքում նրա վարքագծի գիտական ուսումնասիրությունների արդյունքները:

ՀՀ-ում արձանագրվում է դատախիրավական բարեփոխումների նոր փուլ, այդ թվում՝ քրեախիրավական համալիրի (քրեական, քրեադատավարական և քրեակատարողական օրենսդրություններ) շրջանակներում, և շարունակվում է օրենսդրության այդ ճյուղերի հիմքը կազմող օրենքներ մշակելու գործընթացը՝ ՀՀ Նախագահի՝ 2012թ. հունիսի 30-ի «ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» կարգադրությանը համապատասխան:

Քրեական պատիժների կատարումը կարգավորող օրենսդրության ճյուղի մշակման գործընթացը ենթադրում է զարգացման երկու փուլ. նախ ՀՀ քրեական օրենսգրքի¹ ընդունում, ապա քրեական օրենսգրքով նախատեսված բոլոր պատժատեսակների կատարումն ու կրումը կարգավորող ՀՀ ՔԿՕ-ի ընդունում: Տրամաբանական հաջորդականությամբ կընդունվեն օրենսդրական ակտեր՝ մեկը նախատեսում է քրեական պատիժները (քրեական օրենսգիրք), մյուսը՝ կարգավորում է դրանց կատարումը (քրեակատարողական օրենսգիրք):

Քրեակատարողական օրենքը չի կարելի դիտել միայն ընթացակարգային և դատավարական տեսանկյունից, այսինքն՝ որպես միայն քրեական պատիժների կատարումը կարգավորող երևույթ: Այն իր մեջ ընդգրկում է նյութական իրավունքով նախատեսված սահմանափակումներ պարունակող բազմաթիվ նորմեր, այդ թվում և՛ պատժիչ բնույթի: Որպեսզի պատիժների կատարման գործընթա-

---

¹Այսուհետ՝ ՀՀ ՔՕ:

ցում այդ հատկանիշները չսաստկանան, քրեակատարողական օրենսդրությունը պետք է նախատեսի դատապարտյալների իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի ապահովման երաշխիքների ճյուղավորված համակարգ, ինչպես նաև սահմանի վերահսկողության և հսկողության տարաբնույթ միջոցներ: Այս ամենը պայմանավորում է հետաքրքրությունը ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի նկատմամբ ոչ միայն մեր երկրում, այլև արտասահմանում՝ հատկապես դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային չափանիշների պաշտպանության առումով:

ՀՀ նոր ՔՕ-ի հայեցակարգը և նախագիծը, որի մշակման գործընթացը կարճ ժամանակ անց կմոտենա իր տրամաբանական ավարտին նախատեսում է պատժի՝ որպես պետական հարկադրանքի ամենախիստ միջոցի սահմանման այլ մոտեցում, մասնավորապես պատժի նպատակների մասով. սոցիալական արդարության վերականգնման և հանցագործությունների կանխման նպատակների հետ միաժամանակ նախատեսում է պատժի ենթարկված անձի վերասոցիալականացման և իրավահպատակ վարքագիծ ձևավորելու նպատակներ:

ՀՀ ՔՕ-ի նախագծում կառուցվածքային փոփոխության է ենթարկվել և պատժի նոր տեսակներով է համալրվել պատժի համակարգը, այդ թվում և՛ ազատությունից զրկելու հետ կապված (ազատության սահմանափակումը), և՛ ազատությունից զրկելու հետ չկապված (հանրային իրավունքները սահմանափակելը, ծնողական իրավունքներից զրկելը, օտարերկրյա քաղաքացուն կամ քաղաքացիություն չունեցող անձին ՀՀ տարածքից վտարելը), այլ կերպ են շարադրվել գործող օրենսդրությամբ նախատեսված որոշ պատժատեսակների անվանումները նաև բովանդակային իմաստով, փոփոխվել են հիմնական և լրացուցիչ պատիժները:

ՀՀ ՔՕ-ի նախագիծը համալրվել է անվտանգության միջոցներ նախատեսող նոր գլխով: Սահմանվում են անվտանգության միջոցները նշանակելու հիմքերն ու պայմանները, դրանց տեսակները՝ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, գույքի բռնագրավում,

որոշակի վայրեր այցելելու արգելք, հոգեբանական օգնություն ցույց տվող կառույցներ հաճախելու պարտականություն, վարքագծի նկատմամբ հատուկ հսկողություն, ընտանեկան հսկողություն, հատուկ կրթադաստիարակչական հիմնարկում տեղավորում, կրթական, մշակութային, մարզական կամ այլ ծրագրերի ներգրավում: Պատժից ազատելու տեսակները ենթարկվել են կառուցվածքային և բովանդակային փոփոխության:

ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը չի նախատեսում դատական ակտերի կատարման փուլը: Դատական ակտերի կատարման փուլն ամբողջությամբ կարգավորվելու է ՀՀ նոր ՔԿՕ-ով:

Հաշվի առնելով ՀՀ ՔՕ-ի նախագծով նախատեսվող իրավական կարգավորման առարկայի ծավալի զգալի ընդարձակումը, նորովի ձևակերպված բազմաբնույթ և բազմաբովանդակ նյութական (քրեական) իրավունքի նորմերը՝ անհրաժեշտություն է առաջանում ընթացակարգային (քրեակատարողական) իրավունքի նորմերի, որոնք պետք է սահմանեն դրանց իրականացման կարգն ու պայմանները:

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի ընդունումը հնարավորություն կնձեռնի ընդարձակել ոչ միայն իրավական կարգավորման առարկան, այլև համակարգել տարաբնույթ իրավական ակտերը, որոնք վերաբերում են առանձին պատժատեսակների կատարման ու կրման և պատիժների առանձին ինստիտուտների հետ: Այն կամրապնդի մեր պետության քրեակատարողական քաղաքականության կարևորագույն դրույթները օրենսդրության ուղղվածության և դրանց կիրառման ընթացքում առաջնահերթ կարևորության խնդիրների լուծման բնագավառներում, որոնցից կարևորագույնը պատժի նպատակների իրականացումն է: ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի ընդունումը կհանդիսանա ոչ միայն իրավական բարեփոխումների նոր փուլ, այլև կծառայի որպես դա շարունակելու և կատարելագործելու խթանիչ ուժ: Օրենսգրքի նորմերին համապատասխան՝ կընդունվեն քրեական պատիժները կատարելու բնագավառին վերաբերող բազմաթիվ այլ նորմատիվ իրավական ակտեր:

Բարեփոխումները օրենսդրության ցանկացած ճյուղում, այդ թվում քրեակատարողական, չի կարող իրականացվել հասարակությունում կատարվող սոցիալական ձևավորումներից գատ, առանց հաշվի առնելու տնտեսական և քաղաքական զարգացումները, գաղափարախոսության վիճակը, հասարակության բարոյական արժեքները, քաղաքական, հասարակական և իրավական ինստիտուտների զարգացման միտումները, ՀՀ-ում հանցավորության դինամիկան և կառուցվածքը, պատմական դրական և բացասական փորձը, հասարակության իրավագիտակցությունը, մարդու իրավունքների և դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական փաստաթղթերի դրույթները:

Համադրելով վերը շարադրված դրույթները և հաշվի առնելով ՀՀ ՔԿՕ-ի ավելի քան մեկ տասնամյակ կիրառման փորձը՝ կարելի է մշակել և ընդունել պատիժների կատարման հիմնախնդիրների վերաբերյալ ժամանակակից միջազգային սկզբունքներին և քրեակատարողական իրավունքի գիտության տեսական մշակումների պահանջներին համապատասխանող ՀՀ նոր ՔԿՕ: Մեր երկրում մարդասիրական ուղղվածություն ունեցող ՔԿՕ ունենալն այսօր անհրաժեշտություն է: Քրեական պատիժների կատարումը կարգավորող բարձրակարգ օրենք ունենալը բխում է բոլորիս շահերից և, եթե ունենք հնարավորություն այդ օրենքը հասցնելու կատարելության աստիճանի, քան կա իրականում, ապա պարտավոր ենք. չէ՞ որ ըստ ժողովրդական իմաստնության՝ երբեք մի՛ ասա երբեք. կարող ես մուրացիկ դառնալ և կամ բանտում հայտնվել:

ՀՀ նոր ՔՕ-ով նախատեսված պատիժների համակարգը և պատժի նպատակները պայմանավորում են նոր քրեակատարողական օրենսգրքի կառուցվածքն ու բովանդակությունը: Առանցքային նշանակություն է ստանում քեակատարողական օրենսդրության նպատակների և խնդիրների ամրագրումը օրենքում, որը գուրկ չէ տրամաբանությունից, քանի որ օրենսդրության նպատակները որոշակիացվում են նրա խնդիրներում: Քրեակատարողական օրենսդրության նպատակները համապատասխանում են նորովի սահման-

ված քրեական օրենսդրության նպատակներին որոշակի բովանդակային տարբերությամբ: Այն է. հանցագործությունների կանխում՝ դատապարտյալների կողմից նոր հանցագործությունների կատարման կանխում (մասնավոր պրենենցիա), այլ անձանց կողմից նոր հանցագործությունների կատարման կանխում (ընդհանուր պրենենցիա), պատժի ենթարկված անձի վերասոցիալականացում և իրավահպատակ վարքագծի ձևավորում: Վերջին երկու նպատակը բովանդակային տեսակետից կարելի է նույնացնել դատապարտյալներին ուղղելու նպատակի հետ և որպես ինքնուրույն նպատակ սահմանել քրեակատարողական օրենսդրությունում:

Փաստորեն, պատժի նպատակները սահմանվում են այլ տեսանկյունից, մասնավորապես, դատապարտյալների ուղղումն որպես պատժի նպատակ ընդգրկված չէ այդ համակարգում (կամ գոնե անունն է փոփոխվել), ուստի, կարծում ենք, ուղղումը, դրա բովանդակային կողմը ու դրա հետ կապված բոլոր արտահայտությունները՝ ուղղիչ համակարգ, ուղղիչ հիմնարկ, դատապարտյալների ուղղում, դատապարտյալի ուղղման աստիճան և այլն, կարող են այլ ձևակերպում ստանալ ՀՀ նոր ՔԿՕ-ում: Դրանց փոխարեն անհրաժեշտ է բացահայտել մի շարք հասկացությունների իմաստն ու բովանդակությունը՝ պատժի ենթարկված անձի վերասոցիալականացում, իրավահպատակ վարքագծի ձևավորում:

ՀՀ ՔԿՕ-ը սահմանելու է պատժի կարևորագույն նպատակներից մեկի՝ պատժի ենթարկված անձի վերասոցիալականացման և իրավահպատակ վարքագծի ձևավորման ապահովման հիմնական միջոցները: Այն է՝ պատիժները կատարելու և կրելու սահմանված կարգը և պայմանները (ռեժիմը), դատապարտյալների աշխատանքը, դաստիարակչական աշխատանքը, հանրակրթական ու մասնագիտական ուսուցումը և հասարակական ներգործությունը: Այս միջոցները կիրառվելու են՝ հաշվի առնելով պատժի տեսակը, կատարված հանցագործության բնույթն ու հասարակական վտանգավորության աստիճանը, դատապարտյալի անձը և նրա վարքագիծը պատիժը կրելու ընթացքում: Օրենքում առանձնահատուկ պետք է

սահմանվեն այն միջոցները, որոնք հատկապես վերաբերում են անչափահաս դատապարտյալներին:

Օրենսդրության նպատակները կոնկրետացվում են նրա խնդիրներում՝ պատիժների կատարման ու կրման, քրեաիրավական բնույթի ներգործության այլ միջոցների կիրառման կարգավորումը, դատապարտյալների վերասոցիալականացման և իրավահպատակ վարքագծի ձևավորման հիմնական միջոցների սահմանումը, նրանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, պարտականությունների իրականացման ապահովումը, պատիժը կրելուց հետո սոցիալական օգնության ցուցաբերումը: Նման ձևակերպմամբ կարտահայտվի քրեակատարողական օրենսդրության մարդասիրական ուղղվածությունը:

Յուրաքանչյուր իրավական պետությունում նախատեսվում են անհրաժեշտ երաշխիքներ այդ պետության բոլոր քաղաքացիների, այդ թվում և դատապարտյալների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար: Քրեական պատիժների դատապարտված անձանց իրավական վիճակը քրեակատարողական իրավունքի տեսության և պրակտիկայի կարևոր խնդիրներից է: Քրեակատարողական օրենքը փոխում է դատապարտյալի իրավական վիճակը՝ նրան վերապահելով որոշակի իրավունքներ և պարտականություններ: Քրեական պատիժների կատարման ու կրման ընթացքում դատապարտյալների հիմնական (սահմանադրական), քաղաքացիական և հատուկ իրավունքների ու պարտականությունների ամբողջությունը կազմում է նրանց իրավական վիճակը: Նոր մշակվող օրենքում բացառիկ կարևորություն են ստանում դատապարտյալների իրավական վիճակին վերաբերող դրույթները: Դատապարտյալների իրավական վիճակը՝ նրանց հիմնական իրավունքներն ու պարտականությունները, պետք է անպայմանորեն ամրագրված լինեն օրենքի առանձին բաժնում (գլխում), բացի այդ դատապարտյալների իրավական վիճակի բազմաթիվ այլ հարցեր պետք է իրենց արտահայտությունը գտնեն օրենքի՝ պատիժների առանձին տեսակների կատարման կարգն ու պայմանները նախատեսող նոր-

մերում: Դատապարտյալների հիմնական իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանվում են առանց բացառության բոլոր պատժատեսակների կատարման ու կրման վերաբերյալ: Իսկ դատապարտյալների հատուկ իրավունքներն ու պարտականությունները վերաբերում են առանձին պատժատեսակների կատարման կարգին ու պայմաններին: Փաստորեն, դատապարտյալների իրավական վիճակին վերաբերող դրույթներն ամրագրվում են օրենքում և ոչ թե գերատեսչական նորմատիվ ակտերում:

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ը դատապարտյալներին երաշխավորելու է ՀՀ քաղաքացիների իրավունքներով և ազատություններով: Դատապարտյալների համար սահմանափակումներ կարող են նախատեսվել միայն ՀՀ քրեական և ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքերով, այլ խոսքով՝ ոչ մի այլ իրավական ակտ չի կարող փոփոխել, նեղացնել կամ լրացնել այն: Այստեղից հետևում է, որ ՀՀ արդարադատության նախարարության ակտերը կարող են կարգավորել պատիժներ կատարող մարմինների և հիմնարկների, նրանց պաշտոնատար անձանց գործունեության միայն կազմակերպական-տեխնիկական բնույթի հարցեր:

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի՝ դատապարտյալների իրավական վիճակը կարգավորող գլխում սահմանվելու են դատապարտյալների իրավական վիճակի հիմքերը, իրավունքների, պարտականությունների, ազատությունների և օրինական շահերի ապահովման երաշխիքները: Սահմանվելու է, որ ՀՀ-ն պաշտպանում է դատապարտյալի իրավունքները, ազատություններն ու օրինական շահերը պատիժը կատարելու ընթացքում, ապահովում է դատապարտյալի նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքի միջոցների օրինականությունը: Դատապարտյալների իրավական վիճակը սահմանելիս հաշվի են առնվելու մարդու իրավունքների և դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական փաստաթղթերի դրույթները:

Դատապարտյալների իրավական վիճակը սահմանելիս կարևոր նշանակություն ունի նրանց պարտականությունների ամրագրումը: Դատապարտյալը պետք է կրի պատիժն իր բոլոր

գրկանքներով, դժվարություններով, որոշակի բարիքների կորստով, ինչպես նաև բազմաթիվ այլ բացասական հետևանքներով: Դատապարտյալը պարտավոր է պահպանել պատիժների կրման կարգը և պայմանները կարգավորող ՀՀ օրենսդրությունը, կատարել ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված ՀՀ քաղաքացիների պարտականությունները, հասարակությունում ընդունված բարոյականության նորմերը: ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի դատապարտյալի իրավական վիճակին վերաբերող գլխում սահմանվելու են դատապարտյալների հիմնական պարտականությունները, որոնք տարածվում են բոլոր դատապարտյալների վրա՝ անկախ պատժատեսակից, և ամրագրելու են դատապարտյալներին ներկայացվող առավել կարևոր պահանջները: Դատապարտյալների պարտականությունների գերակշռող մասը սահմանվելու է ՀՀ նոր ՔԿՕ-ի պատիժների առանձին տեսակների կատարման և կրման կարգն ու պայմանները կարգավորող նորմերում:

Դատապարտյալների հիմնական պարտականությունների շարքում, կարծում ենք, կարելի է ընդգրկել նաև աշխատելու պարտականությունը: Ինչպես վկայում են տեսությունն ու պրակտիկան, աշխատանքի դաստիարակչական ներգործությունը խիստ մեծ է, այն դրական է անրադառնում մարդու վրա:

Ակնհայտ է, որ ներկայումս հնարավոր չէ բոլոր դատապարտյալներին ապահովել աշխատանքով, բայց կարծում ենք, որ եթե ոչ հիմա, ապա գոնե մոտ ապագայում մենք կդառնանք դրա ականատեսը: Դատապարտյալների աշխատելու պարտականությունը ոչ թե հակասում, այլ ընդհակառակը, ամբողջովին համընկնում է դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական չափանիշներին: Այսպես, դատապարտյալների հետ վարվեցողության նվազագույն չափանիշներում, որն ընդունվել է «Հանցագործությունների կանխմանն ու իրավախախտների հետ վարվելակերպին են վիրված ՄԱԿ-ի 1-ին կոնգրեսում (Ժնև, 1955 թ.), նշվում է. «Յուրաքանչյուր դատապարտյալ պարտավոր է աշխատել իր ֆիզիկական և հոգեկան հնարավորություններին համապատասխան (հոդվ. 71.2):

Ի տարբերություն ընդհանուր ձևով ներկայացվող դատապարտ-

յալների պարտականությունների՝ ՀՀ նոր ՔԿՕ-ում դատապարտյալների իրավունքները պետք է սահմանվեն բավական մանրամասն: Այդպիսի կարգավորվածությունը բխում է պատիժների կատարման և դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական փաստաթղթերի պահանջներից:

Պետք է ապահովել պատիժներ կատարող մարմինների կամ հիմնարկների ծառայողների և աշխատակիցների կողմից բարեկիրթ վերաբերմունքի արժանանալու դատապարտյալի իրավունքը: Պատիժը կատարելիս պետք է ապահովվի դատապարտյալի իրավական պաշտպանությունը: Դատապարտյալը կարող է պաշտպանվել բոլոր օրինական միջոցներով՝ դիմելով համապատասխան մարմիններին: Ընդ որում՝ պետք է էապես ընդարձակվի դատապարտյալի իրավունքը դիմելու համապատասխան մարմիններին: Դատապարտյալին պետք է իրական հնարավորություն ընձեռվի իր իրավունքների և ազատությունների խախտման վերաբերյալ դիմումներով, բողոքներով, ինչպես անձամբ, այնպես էլ պաշտպանի կամ օրինական ներկայացուցչի միջոցով դիմելու պատիժը կատարող մարմնի կամ հիմնարկի վարչակազմ, նրանց վերադաս մարմիններ, դատարան, դատախազություն, մարդու իրավունքների պաշտպանին, զանգվածային լրատվության միջոցներ, ինչպես նաև մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններ կամ կազմակերպություններ: Նման դեպքերում դատապարտյալի առաջարկությունները, դիմումներն ու բողոքները գրաքննության չեն ենթարկվելու:

Արգելվելու է դատապարտյալի նկատմամբ որևէ ձևով հետապնդումը իր իրավունքների և օրինական շահերի խախտումների վերաբերյալ առաջարկություններ, դիմումներ, բողոքներներ կայացնելու դեպքում: Նման հետապնդում իրականացնող անձինք կրելու են օրենքով սահմանված պատասխանատվություն:

Ազատությունից զրկելու հետ կապված՝ պատիժների դատապարտված անձանց նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժերի բողոքարկման, տուգանային մեկուսարանում (պատժախցում)

գտնվող դատապարտյալների իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմներ գործող օրենսդրությունը չի նախատեսում: Այսինքն՝ երբ դատապարտյալն ամբողջությամբ կամ մասամբ մեկուսացված է հասարակությունից և գտնվում է քրեակատարողական համակարգի պահպանության ու հսկողության ներքո: Այստեղ կարևորվում է նրանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ն ամրագրելու է նաև դատապարտյալի անձնական անվտանգության ապահովման իրավունքը: Խոսքը, ազատությունից զրկելու հետ կապված, պատիժների դատապարտված անձանց անձնական անվտանգության ապահովման մասին է, երբ դատապարտյալն ամբողջությամբ կամ մասամբ մեկուսացված է հասարակությունից և գտնվում է քրեակատարողական համակարգի պահպանության ու հսկողության ներքո: Նման դատապարտյալները հնարավորություն չունեն ինքնուրույն ապահովել իրենց անվտանգությունը: Դատապարտյալների անձնական անվտանգությանը վտանգ սպառնալու դեպքում նրանց իրավունք է վերապահվում խնդրանքով դիմելու պատիժներ կատարող հիմնարկի ցանկացած պաշտոնատար անձի, ընդ որում՝ սպառնալիքի բովանդակությունը կարող է տարբեր լինել՝ սպանության, մարմնական վնասվածքներ հասցնելու, համասեռ բռնության սպառնալիք և այլն: Նման դեպքում համապատասխան պաշտոնատար անձինք պարտավոր են անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել դատապարտյալների անձնական անվտանգության ապահովման համար: Այդ նպատակով վերը նշված պատժատեսակները կատարող հիմնարկի պետը դատապարտյալի դիմումի համաձայն կամ սեփական նախաձեռնությամբ որոշում է ընդունում դատապարտյալին անվտանգ վայր տեղափոխելու կամ դատապարտյալի անձնական անվտանգությունն ապահովող այլ միջոցներ կիրառելու մասին: ¹

Նոր օրենքը որոշակիացնելու է մարդու մտքի, խղճի և դավա-

---

¹Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Старков О.В., Милуков С.Ф. Наказание: уголовно-правовой и криминопенологический анализ.

նանքի, քաղաքական կամ այլ հայացքների ազատության իրավունքը դատապարտյալների համար: Դատապարտյալները, ինչպես և ՀՀ բռնի քաղաքացիները երաշխավորվում են մտքի, խղճի և դավանանքի ազատության իրավունքով: Նրանք կարող են ազատորեն ընտրել, ունենալ և տարածել կրոնական կամ աթեիստական համոզմունքներ: Միննույն ժամանակ, այդ իրավունքն իրականացնելիս չպետք է խախտվեն պատիժը կատարող հիմնարկի ներքին կարգապահության կանոնները, ինչպես նաև չպետք է սահմանափակվեն այլ անձանց իրավունքները:

Կրոնի բարոյահոգեբանական ազդեցությունը մարդու վրա հսկայական է, իսկ հասարակությունից մեկուսացման պայմաններում՝ ազատագրկման վայրերում, որոշակի գործոնների ազդեցության ներքո այն ձեռք է բերում առավել մեծ կարևորություն: Իր գործառույթների խնդիրներով կրոնը պենիտենցիար հիմնարկների համար ավելի մեծ նշանակություն ունի, քան հասարակությունը: Կրոնական սփոփանքի առավել կարիք ունեն խարխլված հոգեկան կամ տհաճ, ծանր ներգործության ազդեցության ներքո գտնվող անձինք, որն ավելի բնութագրական է դատապարտյալներին: Մարդու նկատմամբ ներգործության մեթոդներով կրոնն առավել, քան որևէ այլ երևույթ, համապատասխանում է դատապարտյալների հետ աշխատանքի պենիտենցիար բնագավառի պահանջներին:

Պատիժներ կատարող մարմինների ու հիմնարկների համակարգը ՀՀ իրավապահ մարմինների մասն է, որոնց կարևորագույն խնդիրն է պայքարը հանցավորության դեմ: Այս խնդրի իրականացմամբ շահագրգռված է ամբողջ հասարակությունը, որը պետական և հասարակական կազմակերպությունների միջոցով սահմանում է մշտական վերահսկողություն և հսկողություն իրավապահ մարմինների գործունեության նկատմամբ: Պատիժները կատարելու նկատմամբ վերահսկողության և հսկողության համակարգում առանձնահատուկ տեղ է տրվելու դատական և հասարակական վերահսկողությանը: Դատական վերահսկողությունը ՀՀ նոր ՔԿՕ-ում շարադրվելու է նորովի և առավել մանրամասն: Դատական վերահսկո-

դության ձևերը բազմատեսակ են և խիստ արդյունավետ. պատիժներ կատարող մարմնի և հիմնարկի վարչակազմը դատարանին հայտնում է պատիժը կատարելու մասին: Դատարանը վերահսկողություն է իրականացնում պատժի կատարման նկատմամբ, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասնավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու, հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող կանանց պատժի կրումը հետաձգելու, պատժից ազատելու, ուղղիչ հիմնարկի տեսակը փոխելու հարցերը լուծելիս, ինչպես նաև հարկադրանքի այլ միջոցները կիրառելու նկատմամբ: Օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով դատարանը քննարկում է դատապարտյալի բողոքները պատիժը կատարող մարմնի կամ հիմնարկի վարչակազմի գործողությունների դեմ: Դրանով իսկ կարող են բացահայտվել դատապարտյալի իրավունքների և օրինական շահերի խախտումները: Այս տեսակետից դատական վերահսկողությունը քրեական պատիժների դատապարտված անձանց օրինական շահերի և իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոց է:

ՀՀ նոր քրեական և քրեակատարողական օրենսգրքերը սկզբունքորեն նոր մոտեցումներ և կառուցակարգեր են նախատեսելու ազատագրկման՝ որպես հիմնական և իր բովանդակությամբ պատժի համակարգի առավել խիստ պատժատեսակի կատարման կարգի և պայմանների վերաբերյալ: Առաջարկվում է ազատարկում պատժատեսակի հասկացության հետևյալ ձևակերպումը, որն առավել ամբողջական է դարձնում այս պատժատեսակի էությունը. որոշակի ժամկետով ազատագրկումը դատապարտյալի հարկադիր մեկուսացումն է հասարակությունից, նրան այդ նպատակին ծառայող հատուկ՝ քրեակատարողական հիմնարկներում տեղավորելու միջոցով, դատարանի դատավճռով սահմանված ժամկետով:

Ազատագրկման դատապարտվածների դասակարգումը ապահովում է դատապարտյալների տարբեր խմբերի մեկուսացումը՝ կանխելու համար առավել վտանգավոր հանցագործների ազդեցությունը (հատկապես, եթե վերջիններս ազատագրկման ձևով նախկին-

նում պատիժ են կրել) նվազ վտանգավորների վրա, պատժի կրման արդյունավետ պայմանների ստեղծումը:

Դատապարտյալների հետ վարվեցողության նվազագույն չափանիշների 67 հոդվածի համաձայն՝ դատապարտյալների դասակարգման նպատակներն են՝ դատապարտյալների առանձնացումը նրանցից, ովքեր իրենց հանցավոր անցյալի կամ այլ բացասական հատկանիշների ուժով կարող են վատ ազդեցություն ունենալ այլ դատապարտյալների վրա և հեշտացնել նրանց հետ տարվող աշխատանքը:

Ազատազրկման դատապարտվածների դասակարգումը սերտորեն կապված է քրեական իրավունքի այնպիսի ինստիտուտի հետ, ինչպիսին հանցագործության տեսակներն են: Վերջինս որոշակի իմաստով որոշում է դատապարտյալների դասակարգման խմբերը: Ազատազրկման դատապարտվածների դասակարգմանն անմիջականորեն վերաբերում են նաև քրեական օրենսդրության բազմաթիվ այլ նորմեր և ինստիտուտներ՝ ռեցիդիվը, քրեական պատասխանատվության տարիքը, անչափահասների քրեական պատասխանատվության և պատժի առանձնահատկությունները, մեղքի ձևերը, ազատազրկման ժամկետները և այլն: Քրեական օրենսդրության թվարկված ինստիտուտները և նորմերն ազատազրկման դատապարտվածների դասակարգման չափանիշներ են, որոնք իրացվում են դատապարտյալների նկատմամբ ուղղիչ հիմնարկի տեսակը որոշելիս:

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ը ոչ միայն ամրապնդելու է դատապարտյալների դասակարգման չափանիշները և նրանց նկատմամբ ուղղիչ հիմնարկի տեսակը նշանակելու կանոնները, այլև նախատեսելու է դասակարգման որոշակի խմբերի պատկանող դատապարտյալների միմյանցից առանձին պահելու կարգը, թեև դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական նոր չափանիշներում չի խրախուսվում դատապարտյալներին միմյանցից առանձին պահելու գործող կարգը: Կարծում ենք՝ անպայմանորեն առանձին պետք է պահվեն.

1) տղամարդիկ՝ կանանցից.

2) անչափահասները՝ չափահասներից,

3) դատարանների, իրավապահ մարմինների աշխատակից կամ նախնական աշխատակից դատապարտյալը՝ մյուս դատապարտյալներից. առանձին ուղղիչ հիմնարկում: Այստեղ կարող են բերվել նաև այլ դատապարտյալներ:

4) շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդություններով տառապող դատապարտյալը՝ մյուս դատապարտյալներից.

5) ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձինք՝ առնվազն ութ տարի, որոշակի ժամկետով ազատազրկման դատապարտված անձանցից:

6) Օտարերկրյա քաղաքացի և քաղաքացիություն չունեցող դատապարտյալներն՝ ՀՀ քաղաքացի դատապարտյալներից:

Ազատազրկման դատապարտված անձանց դասակարգումը կազմում է ուղղիչ հիմնարկներով դատապարտյալների փաստական բաշխման հիմքը: Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ դասակարգման միևնույն խմբին պատկանող դատապարտյալները ենթակա են պատիժը համատեղ կրելու մեկ ուղղիչ հիմնարկի սահմաններում: Այս հանգամանքը ազդում է ուղղիչ հիմնարկների համակարգի վրա, չնայած որ վերջիններիս տեսակներն ավելի քիչ են, քան դատապարտյալների դասակարգման խմբերը, և միևնույն տեսակի ուղղիչ հիմնարկում ենթակա են պատիժ կրելու դասակարգման տարբեր խմբերի պատկանող դատապարտյալներ:

Փոփոխման է ենթակա նաև ազատազրկում պատժատեսակը կատարող քրեակատարողական հիմնարկների համակարգը: ՀՀ նոր ՔԿՕ-ում կարելի է նախատեսել ազատազրկում պատժատեսակը կատարող քրեակատարողական հիմնարկների ոչ թե հինգ, այլ չորս տեսակ, այն է՝ բաց, կիսափակ, փակ և բժշկական քրեակատարողական հիմնարկներ:

Պատիժը կատարելու համար ուղղիչ հիմնարկի տեսակը կարող է որոշվել հետևյալ առանձնահատկություններով.

1)բաց քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ են կրում անզգույշ և դիտավորյալ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագոր-

ծության համար առաջին անգամ որոշակի ժամկետով ազատազրկման դատապարտվելու դեպքում.

2) կիսափակ քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ են կրում դիտավորյալ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար տասը տարուց պակաս ժամկետով առաջին անգամ դատապարտվելու կամ ռեցիդիվի դեպքում.

3) փակ քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ են կրում առանձնապես ծանր հանցագործության համար տասը տարուց ավելի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտվելու կամ նախկինում ազատազրկում կրածները ռեցիդիվի դեպքում.

4) բժշկական քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ են կրում որոշակի ժամկետով ազատազրկման դատապարտվելու և բուժսանիտարական ու բուժկանխարգելիչ համապատասխան օգնություն կազմակերպելու անհրաժեշտության դեպքում:

Առանձին ուշադրության է արժանի անչափահաս դատապարտյալների նկատմամբ նախատեսվող պատիժների համակարգը, դրանց կատարման կարգն ու պայմանները, անչափահասների իրավունքների ապահովման երաշխիքները, ազատազրկում պատժատեսակի կատարման առանձնահատկությունները նրանց նկատմամբ: Ազատարկում պատժատեսակը կատարելու համար քրեակատարողական հիմնարկների ինքնուրույն տեսակներ է անհրաժեշտ նախատեսել անչափահաս դատապարտյալների համար՝ պատժի կրման ինքնուրույն պայմաններով.

1. Ընդհանուր տեսակի քրեակատարողական հիմնարկներ. պատիժ են կրում առաջին անգամ ազատազրկման դատապարտված անչափահասները:

2. Խիստ տեսակի քրեակատարողական հիմնարկներ. պատիժ են կրում նախկինում ազատազրկման ձևով պատիժը կրած և դատվածություն ունեցող անչափահասները:

3. Խիստ տեսակի քրեակատարողական հիմնարկներում պատիժ են կրում նաև այն դատապարտյալները, ովքեր թողնվել են այստեղ մինչև նրանց 21 տարին լրանալը:

Ինչպես արդեն նշվեց, դատապարտյալների դասակարգման կարևորագույն խնդիրներից է ազատագրվում պատժատեսակը կատարող քրեակատարողական հիմնարկի տեսակը որոշելը, որտեղ և դատապարտյալը պետք է կրի պատիժը: Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ դատապարտյալը պատժի ամբողջ ժամկետը, որպես կանոն, կրում է մեկ քրեակատարողական հիմնարկում: Նման մոտեցումը պայմաններ է ստեղծում դատապարտյալի անձի ուսումնասիրման, պատժի արդյունավետ կատարման, ներգործության միջոցների խելամիտ կիրառման համար: Բայց պրակտիկայում պատժի կրման ընթացքում երբեմն առաջանում է դատապարտյալի պատժի կրման պայմանների փոփոխման անհրաժեշտություն, ինչպես մեկ քրեակատարողական հիմնարկի շրջանակներում, այնպես էլ դատապարտյալին մեկ քրեակատարողական հիմնարկից մեկ այլ հիմնարկ տեղափոխելու միջոցով: Գործող օրենսդրությունը նախատեսում է պատժի կրման պայմանների փոփոխում դատապարտյալին մեկ քրեակատարողական հիմնարկից մեկ այլ հիմնարկ տեղափոխելու միջոցով, բայց մեկ հիմնարկի շրջանակներում այն պատժի կրման պայմանների փոփոխում նախատեսված չէ:

Պատժի կրման պայմանների փոփոխման ինստիտուտն ազատագրվման կատարման կարևորագույն սկզբունքներից մեկն է: Այն անհրաժեշտ է նախատեսել ոչ միայն մեկ քրեակատարողական հիմնարկից մեկ այլ հիմնարկ տեղափոխելու միջոցով (նախատեսված է գործող ՀՀ ՔԿՕ-ով), այլև մեկ քրեակատարողական հիմնարկի շրջանակներում: Պատժի կրման պայմանների փոփոխումը, այսպես կոչված «պրոգրեսիվ համակարգը» ծագել է Անգլիայի ազատագրվման կատարման համակարգում դեռևս 19-րդ դարի սկզբին և հանդիսացել է բանտային գործի հայտնի առաջընթաց: Այն կիրառվում է մինչև օրս աշխարհի բազմաթիվ երկրներում և, բնականաբար, ապրել է որոշակի զարգացում՝ ներառելով իրավաբանների տեսական

մշակումները: «Պրոգրեսիվ համակարգը»¹ պատժի իրավական կառուցվածքի մասն է կազմում և խթանում է դատապարտյալների ուղղման գործընթացը, քանի որ խրախուսում է օրինապահ վարքագիծ դրսևորող դատապարտյալներին, մեղմացնում նրանց պատժի կրման պայմանները և, ընդհակառակը, պատժի կրման պայմանների խստացում է նախատեսում հակաօրինական վարքագիծ դրսևորողների նկատմամբ: Պատժի կրման պայմանների փոփոխման նախատեսումը մեկ քրեակատարողական հիմնարկի շրջանակներում, անշուշտ, կունենա դրական ազդեցություն պատժի կատարման և դրա նպատակների իրականացման արդյունավետության վրա:

Մեկ քրեակատարողական հիմնարկում պատժի կրման պայմանների փոփոխման հնարավորությունն ապահովելու նպատակով առաջարկվում է յուրաքանչյուր քրեակատարողական հիմնարկում նախատեսել պատժի կրման երկու պայման՝ մեղմ և խիստ.

1) բաց քրեակատարողական հիմնարկի մեղմ պայմաններում պատիժ են կրում անզգույշ հանցագործության համար ազատազրկման դատապարտվածները, խիստ պայմաններում՝ դիտավորյալ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար առաջին անգամ ազատազրկման դատապարտվածները.

2) կիսափակ քրեակատարողական հիմնարկի մեղմ պայմաններում պատիժ են կրում ծանր հանցագործության համար ազատազրկման դատապարտվածները, խիստ պայմաններում՝ առանձնապես ծանր հանցագործության համար տասը տարուց պակաս ժամկետով առաջին անգամ դատապարտվածները կամ ռեցիդիվի դեպքում.

3) փակ քրեակատարողական հիմնարկի մեղմ պայմաններում պատիժ են կրում առանձնապես ծանր հանցագործության համար տասը տարուց ավելի ժամկետով ազատազրկման դատապարտվածները, խիստ պայմաններում՝ ցմահ ազատազրկման դատապարտ-

---

¹Մյո մափն մանրամասն տե՛ս Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний. М., 1997:

վածները, ինչպես նաև նախկինում ազատագրվում կրածները ռեցի-
դիվի դեպքում:

Մեկ քրեակատարողական հիմնարկի շրջանակներում պատժի
կրման պայմանների փոփոխումը դատապարտյալների՝ օրենքով
նախատեսված իրավունքների և արտոնությունների ավելացումն է
կամ կրճատումը, այսինքն՝ պատժի կրման ընթացքում իրենց դրա-
կանորեն դրսևորող դատապարտյալները, պատժի սահմանված
ժամկետի որոշակի մասը կրելուց հետո կարող են խիստ պայմաննե-
րից տեղափոխվել մեղմ պայմաններ. իրավունքների և ազատույթ-
յունների շրջանակը կարող է ընդլայնվել (լրացուցիչ կարճատև կամ
երկարատև տեսակցություն, զբոսանքի տևողության ավելացում
մինչև երկու ժամ և այլն), կամ, ընդհակառակը, բացասական վար-
քագիծ դրսևորողները կարող են մեղմ պայմաններից տեղափոխվել
խիստ պայմաններ, և իրավունքների շրջանակը կարող է սահմանա-
փակվել: Այսպես՝ ցանկացած տեսակի քրեակատարողական հիմ-
նարկի խիստ պայմաններից մեղմ պայմաններ կարելի է տեղափոխ-
վել, օրինակ՝ ազատագրվման ժամկետի մեկ երրորդը կրելուց հետո,
իսկ ցմահ ազատագրվման դատապարտվածները՝ ութ տարի փակ
տեսակի քրեակատարողական հիմնարկի խիստ պայմաններում
պատիժ կրելուց հետո:

Մեկ քրեակատարողական հիմնարկի շրջանակներում սահմա-
նելով պատժի կրման տարբեր պայմաններ՝ փոփոխվում է ոչ միայն
քրեակատարողական հիմնարկի տեսքը (ստեղծվում է, փաստորեն,
երկու բնակելի գոտի), այլև տվյալ հիմնարկի կանոնակարգի բովան-
դակությունը: Պատժի կրման պայմանների տարբերակումն իրակա-
նացվում է ոչ միայն քրեակատարողական հիմնարկների տեսակնե-
րում, այլև հիմնարկի ներսում: Ընդ որում, թե որ պայմանում դատա-
պարտյալը պետք է պատիժ կրի, հիմնականում կախված է դատա-
պարտյալից և առաջին հերթին պատժի կրման ընթացքում նրա
վարքագծից:

Կարծում ենք՝ ՀՀ նոր ՔԿՕ-ը հուսալի հիմք կհանդիսանա պա-
տիժների կատարման արդյունավետ կազմակերպման համար: Նոր

օրենքի մեծագույն նվաճումը, մեր կարծիքով, լինելու է նրա համապատասխանեցումը միջազգային նորմերին և դատապարտյալների հետ վարվեցողության միջազգային իրավական չափանիշներին:

ՀՀ նոր ՔԿՕ-ը ձևակերպելու է ՀՀ քրեակատարողական համակարգի բարեփոխումը և մատնանշելու է որոշակի գործունեության ուղղություններ ոչ միայն մոտ ապագայում, այլև հեռանկարում: Պետք է նկատի ունենալ, որ նպատակամղված առաջընթաց այստեղ անհնար է, քանի որ «բանտային գոործը» ինքնին պահպանողական է, խիստ և ուղղվածություն ունի դեպի ավանդույթներն ու սովորույթները: Փոփոխություններ այս բնագավառում հնարավոր է միայն աստիճանաբար և փուլերով՝ հաշվի առնելով հասարակության ու պետության ներսում գործող սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ գործոնները:

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Арутюн Хачикян

*Профессор кафедры уголовного права ЕГУ,
доктор юридических наук*

В Республике Армения была проведена реформа уголовно-исполнительной системы: полностью изменилось содержание пенитенциарной деятельности, став более демократичным и гуманным. Тем не менее, законодательство в этой области и уголовно-исполнительная система нуждаются в дальнейшем реформировании, нужен постепенный переход к более либеральным и эффективным механизмам в сфере исполнения и отбывания уголовных наказаний.

Учитывая значительное расширение объема предмета правового регулирования, предусмотренного Уголовным кодексом Республики Армения (новые виды наказаний, цели, меры безопасности), вновь сформулированные разнообразные и многогранные нормы материального закона, необходимо процессуальное (пенитенциарное) законодательство, которое бы определяло правила и условия их реализации.

Новый уголовно-исполнительный закон предоставит возможность расширить не только предмет правового регулирования, но и координировать различные правовые акты, которые относятся к исполнению и отбыванию отдельных видов наказаний и отдельных институтов наказаний. В связи с этим необходимо разработать и принять новый уголовно-исполнительный кодекс Республики Армения по проблемам исполнения наказаний в соответствии со современными международными принципами и требованиями теоретических исследований науки уголовно-исполнительного права.

TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE PENITENTIARY LAW IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Harutyun Khachikyan

Professor of the YSU Chair of Criminal Law,

Doctor of Legal Sciences

The penal system was actually reformed in the Republic of Armenia: the content of penitential activities was completely changed, becoming more democratic and humanistic. However, this field of legislation and penitentiary system as a whole need further reforms: there is a need of gradual transition to more liberal and effective mechanisms in the field of execution and serving of criminal punishments.

Taking into account the significant expansion of the scope of legal regulation's subject under the Criminal Code of the Republic of Armenia (new types of punishments, goals, security measures), the newly formulated diverse and multifaceted norms of material law, there is a need for penitentiary law norms which will define the terms and conditions of the implementation of newly introduced punishments and measures.

New penitentiary law will provide an opportunity to expand not only the subject of legal regulation, but also to coordinate the various legal acts that relate to the execution and serving certain types of punishments and certain institutes of sentences. In this connection it is necessary to develop and adopt new Penitentiary Code of the Republic of Armenia on issues of execution of punishments in accordance with current international principles and requirements of theoretical research of penitentiary law science.

Բանալի բառեր – քրեակատարողական համակարգ, վերսոցիալականացում, իրավահպատակ վարքագիծ, դատապարտյալների իրավական վիճակ, դատապարտյալների դասակարգում, պատժի կրման պայմանների փոփոխման պրոգրեսիվ համակարգ:

Ключевые слова - уголовно-исполнительная система, ресоциализация, правомерное поведение, правовой статус осужденных, классификация осужденных, прогрессивная система изменения условий отбывания наказания.

Keywords - penitentiary system, resocialization, lawful behavior, the legal status of prisoners, the classification of prisoners, progressive system of amendments in the conditions of serving the sentence.